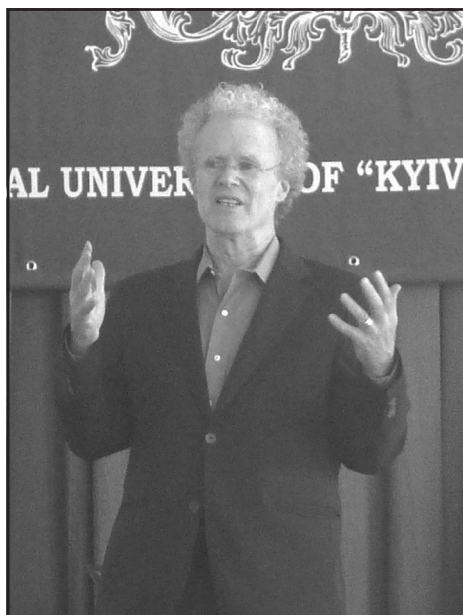

ПАМ'ЯТІ КОЛЕГІ

Ерик Олін Райт (1947–2019)

Для публікації цього матеріалу є два приводи. Перший — сумний: у зв'язку зі смертю Ерика Оліна Райта 23 січня 2019 року ми хочемо вшанувати пам'ять цього видатного американського вченого, котрий давно утвердився у статусі гранда сучасної соціології, гармонійним чином поєднуючи у своєму науковому житті жанри академічної, критичної та публічної соціології. Назву кілька віх його професійної біографії. Райт здобув соціологічну освіту в Гарвардському коледжі (бакалавр, 1968) і Каліфорнійському університеті в Берклі (PhD, 1978). Головна частина його дослідницької та викладацької діяльності пов'язана з факультетом соціології Вісконсинського університету в Медісоні (University of Wisconsin-Madison). Про його науковий авторитет свідчить обрання президентом Американської соціологічної асоціації (2011–2012 роки).

Наукові погляди Райта легко ідентифікувати: він — неомарксист, один із фундаторів аналітичного марксизму, тобто той, хто вважав за необхідне провести ревізію класичного марксистського вчення й емпірично верифікувати його теоретичні тези. Головний фокус його теоретико-методологічних праць зосереджений на проблематиці соціального класу, про що свідчать вже назви найвідоміших із двох десятків його книжок: “Класи” (1985), “Клас має зна-

чення” (1997), “Розуміння класу” (2015)¹. Одне із головних завдань Райтових досліджень кінця ХХ століття — розв’язання проблеми середніх класів, тобто вписування цих “незручних” для марксизму соціальних груп у соціальну структуру сучасного суспільства. Райт послідовно подав два способи виконання цього завдання. У першій версії класової схеми (модель влади/контролю) проблему середніх класів розв’язано на підставі концепту “суперечливих класових положень” (1985), а потім у другій версії (модель експлуатації) переосмислено через концепт трьох вимірів експлуатації (1997). Розвиток його ідей відбувався в перебігу інтенсивних теоретичних дискусій 1990-х років, зокрема із Джоном Голдторпом, унаслідок чого зближувалися погляди представників різних підходів щодо розуміння й операціоналізації класів. Класові схеми Райта і сьогодні популярні, зокрема їх рекомендовано учасникам Європейського соціального дослідження (ESS) як інструмент ідентифікації класової належності респондента.

Як неомарксист (представник напрямку, що розглядає класи не стільки як номінальні групи, скільки як соціальних акторів) Райт не міг залишити поза увагою питання класової свідомості, класових конфліктів та дій², а також альтернативного капіталізму майбутнього. Останніми десятиліттями дослідницька діяльність Райта була зосереджена на розробленні теорії соціальних змін, що дістала втілення в ідеї реальних утопій як способів практичного створення більш справедливих і гуманних альтернативних варіантів світоустрою. 1991 року він ініціював проект “Реальні утопії” і регулярно проводив профільні конференції, основні розробки яких відображено у серії збірок “Real Utopias Project Series”, що їх публікувало видавництво Verso, та в підсумковій книзі “Уявлення про реальні утопії” (2010)³.

Хочу відзначити вплив Райтових ідей, теорій і методологій на становлення класового аналізу в українській соціології. Так, його класові схеми були затребувані для ідентифікації класів у низці проектів. Пригадаймо, наприклад, багаторічний проект з вивчення зв’язку особистості та соціальної структури американського соціолога Мелвіна Кона у співпраці з українськими колегами Валерієм Хмельком та Володимиром Паніотто⁴, де клас було операціоналізовано відповідно до класової схеми Райта. (Це був один із перших вітчизняних досвідів застосування західних класових типологій та їх валідизації.) Ольга Куценко адаптувала класову схему Райта для ви-

¹ Wright, E. O. (1985). *Classes*. London: New Left Books; Wright, E. O. (1997). *Class counts: Comparative studies in class analysis*. Oxford: Oxford University Press; Wright, E. O. (2015); *Understanding class*. London: Verso.

² Для верифікації цих концептів він ініціював національні та міжнародні порівняльні дослідження і розробляв оригінальні методики (див., напр.: *Class counts*, 1997).

³ Wright, E. O. (2010). *Envisioning Real Utopias*. London: Verso.

⁴ Кон, М., Хмелько, В., Заборовський, В. та ін. (1998). Соціальна структура і особистість за умов радикальних соціальних змін: порівняльний аналіз Польщі й України. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1–2, 120–137; 3, 56–74; Хмелько, В. Є. (Ред.). (2007). *Соціальні структури і особистість: дослідження Мелвіна Л. Кона і його співпрацівників*. Київ: Києво-Могилянська академія.

вчення політичних орієнтацій¹. Автор цих рядків неодноразово зверталася до Райтового підходу, зокрема при вивченні класового розподілу в Україні та інших країнах на підставі його схеми (моделі експлуатації), а також класової свідомості — за його методологією². Активно співробітничали з Райтом аспіранти та викладачі НаУКМА й автори часопису “Спільне”, публікуючи переклади його праць та інтерв'ю з ним.

Райт був яскравим оратором і чудовим лектором, у чому українські соціологи змогли переконатися під час його лекцій у Національному університеті “Києво-Могилянська академія” (куди Райт приїжджав у рамках освітньої програми Фонду Сороса) і на факультеті соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка в березні 2013 року. Я особисто збережу теплі спогади про його доброзичливість, відкритість і зацікавлені розпитування про наукові реалії в Україні, коли ми разом зі Світлою Оксамитною, деканом НаУКМА, мали зустріч із ним. Ми розповідали Райту про особливості становлення класового аналізу в пострадянській українській соціології, застосування його концепцій і методик у вітчизняних дослідженнях і викладацькій практиці. Наші враження дуже близькі до тих персональних замальовок, якими відгукнулися на смерть Райта його колеги та аспіранти. Вони відзначали його виняткові особистісні якості — щире увагу до людей і їхніх життєвих історій, прекрасне почуття гумору, а також захоплення головоломками, аудіокнижками та кулінарними рецептами, якими він ділився на своєму сайті. До речі, у Райта напрочуд дружлюбний персональний сайт (<https://www.ssc.wisc.edu/~wright/>), де у вільному доступі можна знайти більшу частину його публікацій, включно з книжками, а також відео лекцій і дискусій.

Другий привід пригадати в цьому числі Еріка Оліна Райта — анонс книги за його редакцією “Підходи до класового аналізу”³, що має вийти друком у моєму перекладі у травні цього року. Книга являє собою виклад шести альтернативних підходів до розуміння класу на початку ХХІ століття, що написані грандами відповідних напрямів. Вперше опублікована англійською у 2005 році, ця книга в наступне десятиліття, судячи з індексу цитування, набула неабиякого визнання і була включена до навчальних програм багатьох університетів. У поточному числі ми публікуємо (із незначними скороченнями) перший розділ книги, де Райт окреслює неомарксистську перспективу в рамках класового аналізу⁴. (Надзвичайний збіг — у день смерті Райта ми з науковим редактором часопису Світлою Іващенко кілька годин активно працювали над останньою редакцією саме цього розділу.) До речі,

¹ Куценко, О. (2012). Соціальні класи та політична мобілізація (порівняльний аналіз європейських країн крізь призму трьох типів класових розколів). *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 3, 3–27.

² Симончук, О. (2018). Соціальні класи в сучасних суспільствах: евристичний потенціал класового аналізу. Київ: Інститут соціології НАН України.

³ Wright, E. O. (Ed.). (2005). *Approaches to class analysis*. Cambridge University Press.

⁴ Wright, E. O. (2005). Foundations of a neo-Marxist class analysis. In E. O. Wright (Ed.), *Approaches to class analysis* (pp. 4–30). Cambridge: Cambridge University Press.

Райт не просто підтримав ідею перекладу цієї книжки, а й у моєму листуванні із видавництвом Cambridge University Press посприяв придбанню авторських прав на переклад на пільгових умовах. За кілька днів по завершенні переговорів із видавництвом я одержала від Райта лист із запитанням-пропозицією зробити переклад його нової розвідки з класової тематики. Так у нашому часопису з'явилася стаття “Як бути антикапіталістом у ХХІ столітті” (2016)¹, яка згодом стала частиною його нової книжки².

В інскрипті на книжці “Class counts”, яку я принесла на зустріч, Райт написав: “Олені — велике спасибі за те, що ви “великий фан” моїх праць — я дуже вдячний за Ваш ентузіазм. Із солідарністю, Ерік Райт”. Насправді, краща пам'ять про вченого — активне використання його ідей. Наукова спадщина Райта затребувана сьогодні українськими соціологами. Ми солідарні з Вами, Ерику...

*ОЛЕНА СИМОНЧУК,
кандидат соціологічних наук,
старший науковий співробітник відділу соціальних структур
Інституту соціології НАН України, Київ*

Олена Симончук, Ерік Олін Райт і Світлана Оксамитна (Київ, 2013)

¹ Райт, Е. О. (2016). Як бути антикапіталістом у ХХІ столітті. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 4, 3–18.

² Hahnel, R., & Wright, E. O. (2016). *Alternatives to Capitalism: Proposals for a Democratic Economy*. London, New York: Verso.